

## *Šume su izvor prirodne hrane u miru i ratu*

Podržavajući inicijativu koju je ovde, u uvodnom izlaganju, izneo general Ljubičić — o angažovanju oružanih snaga u pošumljavanju, ističemo i potrebu da se pri tome vodi računa o izboru vrste biljaka. U tom pogledu ukazujemo na one vrste biljaka čijim se korišćenjem povećava količina ljudske hrane i dobijaju namirnice veće biološke vrednosti. Drugim rečima, naglašavamo potrebu da se u nove šume, sistematski i na ekološko-naučnim osnovama, uključe i ove tri kategorije: lekovite biljke, medonosna flora i voćke.

Lekovite biljke imaju sve veću vrednost u humanoj farmakologiji i zaštiti ljudskog zdravlja — u domenu i preventive i kurative. Budući da su često i dugovečne, one bi, sistematski uzgajane, doprinosile i zaštiti od erozije, a među njima nisu retke ni one, koje, u isto vreme, mogu poslužiti i kao odlična pčelinja paša. Pored toga, nije mali broj ni onih koje mogu uspevati i na lošim, besplatnim i aridnim zemljištima, kakva su, najčešće, prostrane šumske krčevine. To su samo neki razlozi zbog kojih te biljke treba što više uključivati u pošumljavanje goleti.

Još je važnije da se u akcije smišljenog pošumljavanja, čak u znatno većoj meri nego do sada, uključe i one vrste šumskog drveća i šiblja, koje su predstavnici izrazitije medonosne flore, kao što su: lipa, bagrem i sofora ili i one koje daju plodove, kao: badem i pitomi kesten, zatim kupina, borovnica, ružin šipak, divlje jabuke, dren, trešnje itd. Pri tome trešnjevo drvo, posle orahovog, ima najveću tehnološku vrednost.

Posebno ističemo pitomi kesten koji može uspevati i na beskrećnim terenima ograničenih nadmorskih visina. To je, u isto vreme, i šumsko drvo i voćka izrazito velikih razmera i dugog veka (do 500 godina i više), sa izvanrednim bioenergetskim svojstvima. Ta više-

struko korisna biljka, sem toga, ističe se biološkom vrednošću plodova kao ljudske hrane koja se, uz to, može dugo i uspešno sačuvati, i velikim prednostima kao medonosna biljka koja dugo traje tokom vegetacije. On daje lekovit med, pogodan i kao činilac opšte vitalnosti. To znači da pitomi kesten objedinjuje tako mnogobrojne funkcije i prednosti kakve su nezamislive kod svih ostalih korisnih drvenastih ili zeljastih biljaka i spontane i kulturne flore.

Po svojim svojstvima iz ove kategorije biljaka su veoma značajne i višestruko korisne: kupina, malina, ružin šipak, ribizla, borovnica, leska, dren i divlja jabuka. Veoma su im značajne i prednosti koje se manifestuju po vrlo izraženoj tehnološkoj i biološkoj vrednosti, pa se njihovim obilnijim uzgajanjem i većom potrošnjom proizvoda od njihovih plodova, mogu vrlo uspešno otklanjati biološke defektnosti nekih namirnica koje se masovno koriste u ishrani, zbog kojih savremeni čovek sve teže odoleva nekoj vrsti unakrsne vatre morbogenih i letalnih činilaca. Otuda plodovi tih biljaka, kao namirnice, doprinose u znatnoj meri održavanju opšte vitalnosti, radne i odbrambene sposobnosti ljudi.

U eventualnom ratu ta hrana bi bila vrlo pogodna za borce, jer, pored energetskih povoljnosti, preko vitamina, gona, enzima i dr. ispoljava i značajna zaštitna svojstva, tj. ona, po kojima ima izvanrednu vrednost za borce, izložene velikim naporima i činiocima koji narušavaju zdravlje.

Ukazujemo na značaj dve drvenaste biljke od kojih su koristi vrlo velike i višestruke. Reč je o šljivi (koja je i medonosna biljka) i orahu. Šljiva daje plodove koji se u osušenom stanju mogu vrlo uspešno i dugo čuvati, i to u najobičnijim pakovanjima i bez njih, a odlikuju se i energetskom i zaštitnom vrednošću. Uz to, sušenje se može obavljati i na suncu, što znači korišćenjem besplatne i nezagađujuće energije. Orah je još korisniji. Njegovi plodovi se, takođe, mogu dugo sačuvati bez kvarenja i u najrazličitijim raspoloživim, manjim ili većim kontejnerima, a predstavljaju, u stvari, koncentrovanu i potpunu hranu, od velike biološke, energetske i zaštitne vrednosti.

To su samo neki predstavnici lekovitog i medonosnog bilja i voćaka, i samo neke vrednosti i prednosti koje se dobijaju njihovim većim korišćenjem. Ali, i to je dovoljno da ukaže na značaj njihovog uključivanja u akcije pošumljavanja naših prostornih goleti, što je najkraći i najefikasniji put da se jednim jedinstvenim i planskim potezom deluje mnogostruko značajno i što korisnije. Upravo zato što je to interes i našeg jedinstvenog sistema opštenarodne odbrane, taj sistem se i ovde najavljuje kao činilac koji usmerava i stimuliše napore društva u rešavanju ključnih pitanja napretka, među kojima

zaštiti i unapređenju čovekove sredine pripada istaknuto mesto, a u okviru toga, i proizvodnji hrane od velike biološke vrednosti.

U tom kontekstu treba gledati na buduću ulogu nove šume, pozidane i održavane na jasnim koncepcijama, sem ostalog, i kao izvora hrane od velike biološke vrednosti. To, tim pre, jer se i u prirodnim šumama, u sklopu njihovih sastojina-biocenoza, nalaze medonosne, lekovite i voćne biljke, često sa svim svojstvima objedinjenim u istim biljnim vrednostima. Pri tome sitno i drugo šumsko voće predstavlja prirodnu hranu od najveće biološke vrednosti koja, iz poznatih razloga, bitno nedostaje u masavno korišćenim namirnicama, što se vrlo nepovoljno odražava na zdravlje, radnu i odbrambenu sposobnost, kao i na ukupnu vitalnost stanovništva. A značaj prirodne hrane utoliko je veći, što se njenom većom upotrebom mogu uspešno ublažavati nepovoljnosti životne sredine. Takve hrane je, na žalost, sve manje, za šta ima više uzroka: demestikacija i selekcija, naročito biljaka, u grubom raskoraku s održavanjem biološke vrednosti proizvoda koje one daju; intenzivnost proizvodnje i insistiranje prevashodno na prinosima, s obilnom primenom veštačkih đubriva, od kojih azotna i fosforna zagađuju i vode; sve šira primena tehnologije rafinisanja i aditiva; primena pesticida; razvoj kulinarske tehnike i dr.

Upravo zbog toga proizvodnja prirodne hrane, za koju šume pružaju velike mogućnosti, ima izvanredan značaj kao činilac zaštite ljudskog organizma od uzroka morbiditeta, invaliditeta i mortaliteta kojima ga izlažu zagađena sredina, neprirodan način života i rada, suviše česti psihički stresovi, odsustvo fizičkih napora, alkoholna toksinomanija, duvanska narkomanija, tabletomanija, radioaktivna zračenja i dr. Voće, koje se dobija iz šuma, predstavlja, takođe veoma važnu, a često i nezamenljivu tehnološku sirovinu. Sirovine i finalni proizvodi voća mogu se pod vrlo povoljnim uslovima, plasirati i na strana tržišta.

Takva hrana ima veliku biološku vrednost koja se zasniva na visokoj sadržini vitamina C — izvrsnog činioca razvoja, otpornosti i vitalnosti organizma, dok pektini, prirodni šećeri, enzimi, tanini i nesvarljiva celuloza, deluju vrlo uspešno i preventivno protiv bolesti civilizacije, a naročito protiv sve rasprostranjenije arteroskleroze. Razume se da bi ta hrana u istom smislu delovala pozitivno i na borcu u eventualnom odbrambenom ratu.

U tome je, svakako, izuzetno velika vrednost novih šuma, koje će davati znatno više ovakve hrane nego one spontane, razvijene po zakonitostima biocenoza. To je vrlo značajno i u miru, ali bi bilo od presudnog značaja u eventualnom odbambenom ratu, i to ne samo kao sredstvo za obezbeđenje uspešnije ishrane boraca, usklađene s njihovim

vim fizičkim naporima i stepenom ugroženosti morbogenim činilcima, već i kao psihičko-moralni faktor, jer bi se drukčije osećali kada znaju da bi im ishrana bila osigurana i u najzabačenijim krajevima, u surovim uslovima rata. Razume se, opštenarodna odbrana ima svoj veliki i trajni interes da se prirodna hrana dobijena iz šume što više koristi i u miru, jer to značajno doprinosi očuvanju zdravlja i vitalnosti naroda, a time i jačanju njegove odbrambene moći. Odbrana ima svoje interese, takođe, identične s opštedruštvenim, za smišljenijim uzgojem i širim korišćenjem medonosne flore i lekovitog bilja.

Ove činjenice jasno pokazuju da su nove šume, sa navedenim i brojnim drugim svojstvima, značajan činilac opšteg društvenog progressa u miru, a u ratu važan faktor odbrambene snage i jedna od garancija pobede. Time se ističe globalan značaj i korisnost uključivanja oraha, leske, pitomog kestena, divlje kruške, divlje trešnje, drena, zatim sitnog šumskog voća i dr. u šumske sastojine pri pošumljavanju goleti, što se smatra prioriternim zadatkom od posebnog društvenog interesa. I to ukazuje na strategijski značaj planskog pošumljavanja naših prostranih goleti i vraćanje šume površinama s kojih je u prošlosti uklonjena, što je put uspostavljanja prvobitnih ekosistema i popravljanja narušenih biocenotskih odnosa. Iz toga će proizaći niz blagotvornih posledica, od kojih su neke i od odbrambeno-strategijskog karaktera. U tome i vidimo veliki značaj uključivanja oružanih snaga u akcije planskog pošumljavanja goleti u nas.

U nizu mera koje treba preduzeti radi što doslednije realizacije zadataka iz domena usklađivanja zaštite čovekove životne sredine. uopšte, i u okviru toga proizvodnje prirodne hrane, s jačanjem sistema opštenarodne odbrane, naročito se ističe potreba permanentnog obrazovanja, podsticanog i potpomaganog sredstvima masovnog komuniciranja, i to na svim stupnjevima obrazovanja i svim uzrastima. Kada je reč o obrazovanju kroz redovno školovanje, onda u osnovnim i srednjim školama znanja o životnoj sredini i izvorima njenog pogoršavanja, naročito o merama njene zaštite i unapređenja, treba u prikladnom obliku pružati kroz dodatna poglavlja u okviru geografije, ekologije, zoologije, mikrobiologije, hemije i dr. Razume se, više je u tom pogledu moguće postići u srednjim školama koje pripremaju stručnjake odgovarajuće spreme — medicinskim, veterinarskim, tehnološkim, šumarskim, poljoprivrednim i dr.

Najviše se, pak, budućim stručnjacima i o toj problematici može pružati na odgovarajućim fakultetima (poljoprivrednim, veterinarskim, šumarskim, prirodno-matematičkim, tehnološkim i medicinskim).

Načelno govoreći, *hemija* treba da pruži znanja o hemijskoj prirodi zagađivača, njihovim reakcijama i prometu u uslovima burnog razvoja tehnike i privrede, a i opasnostima i mogućnostima zaštite od radioaktivnog zračenja; *geografija* da prikaže hidrološki ciklus; *botanika i zoologija* — da pruže znanja o biološkoj vrednosti pojedinih predstavnika divlje flore kao izvora ljudske hrane; neki predmeti iz oblasti *šumarstva*, da daju znanja o ekosistemima i šumskim biocenozama, kao i o ulozi šumskog drveća u bioenergetskom bilansu, presudno za celu biosferu; predmeti *voćarskog smera* da obezbeđuju znanja o vrednosti i mogućnostima gajenja sitnog i drugog šumskog voća kao izvora hrane od velike biološke vrednosti; predmeti iz oblasti *zaštite* — o opasnostima od hemijskih i bioloških agenasa, njihovom suzbijanju i otklanjanju; *tehnološki predmeti* mogu biti dragoceni kao izvori znanja o prometu zagađivača itd.

U svakom slučaju, više pravovremenih znanja o ovim i drugim srodnim problemima bitnije bi uticalo na promenu ponašanja ljudi prema životnoj sredini, na povećanje efikasnosti mera preduzetih u proizvodnji hrane usklađenih i sa zahtevima zaštite sredine i jačanja sistema opštenarodne odbrane. Pri tome treba imati u vidu da će znanje, pod uslovom da se dosledno primenjuje, presudno uticati na realizaciju veoma ambicioznih planova i brojnih zadataka u toj značajnoj oblasti života društva.

#### LITERATURA:

1. Aubert Cl.: *L'Agriculture biologique*, Paris 1970.
2. Dunet R.: *Vivre malgre son temps*, Paris 1971.
3. Huglo Ch. and Cenni R.: *Une societe de pllution*, Paris 1977.
4. Ljubičić Nikola: *Opštenarodna odbrana i zaštita i unapređenje životne i radne sredine*, referat na savetovanju u Kuparima, maj 1977.
5. Marković P. i saradnici: *Metodi i putevi pristupa razvoju poljoprivredne proizvodnje za ratne potrebe u brdsko-planinskim područjima*, Poljoprivredni fakultet, Beograd-Zemun, 1973.
6. Kljajić Radojica: *Zaštita životne sredine od štetnog dejstva hemijskih i bioloških agenasa, posebno sa stanovišta ONO*, referat na savetovanju u Kuparima, maj 1977.
7. Radmanović Perica: *Proizvodno-ekonomske mogućnosti Zlatibora u ishrani stanovništva u uslovima opštenarodnog rata* (Dok. disertacija, Poljoprivredni fakultet, Beograd-Zemun, 1973.
8. Stanković D. i saradnici: *Mogućnosti i putevi unapređenja proizvodnje i iskorišćavanja šumskog voća u planinskom području Jugoslavije*, »Glasnik poljoprivredne proizvodnje, prerade i plasmana«, br. 2/1976.
9. Stanković D.: *Neophodnost i mere unapređenja pčelarstva*, »Glasnik poljoprivredne proizvodnje, prerade i plasmana«, br. 5/1976.
10. Tant U.: *Hemijska i biološka oružja i posledice njihove eventualne primene* (prevod), »Narodna armija«, Beograd 1970.
11. Vračarić B. i saradnici: *Ishrana u prirodi*, »Vojno delo«, Beograd 1968.